

Bartosz Stopeł

Pogranicza audiowizualności, red. Andrzej Gwoździł, Universitas, Kraków 2010 (pozycja w miękkiej oprawie, 580 stron)

Pogranicza audiowizualności pod redakcją Andrzeja Gwoździła to tom obszerny i imponujący tak postulatami nowatorskiego prowadzenia badań nad filmem, jak i jego realizacją, czyli zakresem poruszanych w nim zagadnień i mnogością zaprezentowanych perspektyw badawczych. Stanowi on śmiałą próbę wyjścia poza tradycyjny, wciąż dominujący styl refleksji nad filmem, i szerzej, audiowizualnością, skupioną zbyt często na prostej historii kina,

adaptacji, analizy formalnej, czy też na wydestylowanych tak z punktu widzenia kulturowego, jak i materialnego funkcjonowania dzieł, kwestiach artystycznych czy estetycznych. Badania nad filmem, jak i sztukami audiowizualnymi w ogóle, powinny zatem, jak sugeruje Andrzej Gwoździł, przejść drogę analogiczną do tej, jaką ma za sobą literaturoznawstwo. W obliczu rozmaitych problemów metodologicznych, jak i rozwoju samej formy artystycznej, klasyczna, formalna analiza filologiczna, nowokrytyczne, drobiazgowo studiowanie tekstu literackiego, który jako byt autonomiczny może być, w izolacji od wszystkiego co tekstem nie jest, badany pod literaturoznawczym mikroskopem, dziś wydają się już mocno naiwne. Odrzucenie zarówno ostrych podziałów na tekst i nie-tekst, wewnątrz i zewnątrz, treść i formę, jak i rozumienia tekstu w myśl Levi-Straussa jako bytu o strukturze kryształu, czy wreszcie tego, co Roland Barthes nazwał biernym odbiorem dzieła artystycznego manifestując ostateczne przejście od zainteresowania dziełem do tekstu w badaniach literackich, to kluczowe cechy współczesnego literaturoznawstwa. Jak pokazują *Pogranicza audiowizualności*, nie są to bynajmniej zagadnienia obce nowoczesnym badaniom sztuk audiowizualnych.

Zawarte w tytule „pogranicza” wyraźnie sugerują, że, stanowiące sedno temu zainteresowanie tym co tradycyjnie uważa się za marginalne w odniesieniu do „właściwej” struktury utworów audiowizualnych, wpisuje się w szerokie ramy paradygmatu poststrukturalnego i badań interdyscyplinarnych. Centralnym pojęciem, które w różnych postaciach jest obecne w poszczególnych sekcjach woluminu jest paratekst, termin wprowadzony do badań literackich przez Gerarda Genetta, który odnosi się do wszelakich materialnych i tekstualnych form, czy też śladów drukarskich, wydawniczych, redakcyjnych, które otaczają „właściwy” tekst literacki. Omawiany tom doskonale pokazuje, że ze względu na specyfikę sztuk audiowizualnych pojęcie paratekstu znajduje w ich badaniu

znacznie szersze zastosowanie. W zamieszczonym na okładce komentarzu Andrzeja Gwóźdźa czytamy:

Kino wyrosło wręcz na atrakcjach paratekstowych i do nich też – na nowym etapie technokultury – powraca: dzięki płytom DVD, grom komputerowym, obecności rozmaitych platform internetowych, mobilnej telefonii... Zwłaszcza „DVD-izacja” kina stała się procesem dalece wykraczającym poza samo „przepisywanie” na inny format. [...] „suplementowanie” filmu, powiązane z nieustannym recyklingowaniem form audiowizualnych, osiągnęło poziom dotychczas niespotykany, choć wiele wskazuje na to, że ten proces będzie się pogłębiał.

Paratekst nie jest więc tylko marginalną częścią głównej formy, ale przez sam fakt naturalnego, ścisłego powiązania sztuk audiowizualnych z owymi „paratekstowymi atrakcjami” jest wręcz ich fundamentem. Współczesny dynamiczny rozwój audiowizualnych paratekstów, ich różnorodność, oraz to, jak zmieniają nasze rozumienie i odbiór treści związanych z kinem, telewizją i nowymi mediami, leżą w centrum zainteresowań autorów poszczególnych tekstów.

Tom podzielony jest na cztery obszerne części, z których każda porusza problematykę pogranicza audiowizualności w inny sposób. Pierwszą część, *Paratekst jako postfabrykat kultury*, można traktować jako część wprowadzającą, a zarazem umieszczającą refleksje nad paratekstem i audiowizualnością w szerszym kontekście kulturowym. Otwierający esej Kazimierza Krzysztofka, od którego tytułu nazwę wzięła cała część, wskazuje na istotność w refleksji nad paratekstem takich pojęć jak recykling i przetwarzanie. Autor wiąże je ze wspomnianą koncepcją „postfabrykatu”, tekstu zawsze uprzednio uzależnionego w swej egzystencji od innych tekstów, takich jak prequel, sequel, remake, ukazując wszechkonnektywność i sieciowość zmian i przeobrażeń produktów kultury. Pozostałe eseje zawarte w tej części odnoszą się nie tylko do ogólniejszej refleksji nad paratekstem i nad mechanizmami cyrkulacji treści w kulturze, ale i opisują funkcjonowanie paratekstów w najbardziej rozpoznawalnych formułach programów telewizyjnych.

Część druga, *Pogranicza audiowizualności*, koncentruje się na relacjach między sztukami audiowizualnymi a innymi obszarami kultury. Przeczytamy tu eseje traktujące o literackich kontekstach kina; o synergii filmu, przemysłu płytowego i radia dzięki piosence; o roli czołówki, czy wreszcie teorii kina religijnego.

Część trzecia, *Cyfrowe przestrzenie komunikacji*, traktuje o wpływie „DVD-izacji” filmu na jego odbiór, natomiast część czwarta zatytułowana *Parateksty w środowiskach informacyjnych mediów interaktywnych* poświęcona jest nowym mediom. Czytelnik znajdzie tu eseje podejmujące między innymi tematy rozrywki interaktywnej, internetu, youtube’a oraz telefonii komórkowej. Jak słusznie postuluje Andrzej Gwóźdź, i co doskonale pokazuje omawiany tom, różnorodność

form i dynamika zmian towarzyszących współczesnym sztukom audiowizualnym prowadzi do potrzeby „zorientowania wiedzy o filmie i mediach elektronicznych ku szerszemu paradygmatowi włączającemu audiowizualność w ramy refleksji nad stanem mediów i kultury” (str. 9). Andrzej Gwóźdź i pozostali autorzy w sposób niezwykle udany demonstrują jak paratekst ze zmarginalizowanego obszaru badawczego przerodził się w materiał umożliwiający szerszą refleksję nad mediami i kulturą.